

CU 473

UROCZYSTOŚCI 30-LECIA INSTYTUTU ZACHODNIEGO

Uroczystości związane z 30-leciem Instytutu Zachodniego odbyły się w dniu 17 marca 1975 r. w Pałacu Działyńskich w Poznaniu.

Zapoczątkowało je o godz. 9⁰⁰ spotkanie pracowników IZ z władzami miasta, które reprezentował wiceprezydent mgr Zbigniew Kmieciak. W spotkaniu uczestniczyli także przedstawiciele PAN, z z-cą sekretarza naukowego Polskiej Akademii Nauk prof. drem Tadeuszem Orłowskim, sekretarzem Wydziału I prof. drem Władysławem Markiewiczem, z-cą sekretarza Wydziału I prof. drem Marianem Wojciechowskim oraz dyrektorem generalnym PAN drem Marianem Walczakiem, zasłużeni, dłużejletni członkowie Instytutu, pracownicy Urzędu m. Poznania. Zebranych powitał dyrektor Instytutu Zachodniego prof. dr Lech Trzeciakowski, po czym wiceprezydent miasta mgr Kmieciak wręczył przedstawicielom IZ sztandar ufundowany przez Urząd m. Poznania. Hasło zdobiące sztandar brzmi: „Nauka w służbie narodu”.

Z kolei nastąpiła dekoracja zasłużonych członków i pracowników IZ odznaczeniami państwowymi, które otrzymali:

Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski: prof. dr Jerzy Krasuski, mgr Maria Morkowska, doc. dr hab. Zdzisław Nowak, doc. dr hab. Janusz Sobczak;

Złoty Krzyż Zasługi: Halina Całkova, doc. dr Lech Janicki, mgr Maria Pejda, Halina Piętowa, mgr Władysław Tomaszewski;

Srebrny Krzyż Zasługi: mgr Teresa Otto, mgr Lidia Paszkiewicz, Teresa Tomaszewska, dr Tadeusz Wróblewski.

Honorowe Odznaki Województwa Poznańskiego otrzymali: doc. dr Marian Olszewski, doc. dr Jerzy Marczewski, doc. dr Mieczysław Suchocki, prof. dr Józef Kokot, dr Wiesław Sauter, prof. dr Tadeusz Orłowski. Honorowe Odznaki m. Poznania wręczono: prof. drowi Piotrowi Zarembie, Henrykowi Małeckiemu, Magdalenie Staszewskiej, Jucie Jańczak, mgr Wandzie Pierchlewicz.

W imieniu odznaczonych podziękował wicedyrektor Instytutu doc. dr hab. Janusz Sobczak. M.in. stwierdził, iż zarówno sztandar, jak i indywidualne odznaczenia świadczą, że działalność Instytutu jest wysoko oceniana przez władze państwowe i miejskie; równocześnie uznanie to zobowiązuje do dalszej rzetelnej pracy. Stąd też, na zakończenie swego wystąpienia doc. Sobczak w imieniu ogółu pracowników IZ zapewnił przed-

stawicieli Urzędu m. Poznania, że Instytut będzie kontynuował swe prace, starając się — także w przyszłości — jak najlepiej służyć polskiej nauce i rozwojowi polskiej myśli politycznej.

O godz. 11⁰⁰ rozpoczęła się główna część uroczystości. Do Sali Czerwonej Pałacu Działyńskich przybyli: przewodniczący Rady Państwa, członek Biura Politycznego KC PZPR, członek Instytutu Zachodniego prof. dr Henryk Jabłoński, członek KC PZPR, I sekretarz KW PZPR w Poznaniu Jerzy Zasada, wojewoda poznański dr Tadeusz Grabski, prezydent m. Poznania dr Stanisław Cozaś, konsul ZSRR, delegacje zaprzyjaźnionych instytutów z NRD, przedstawiciele władz Polskiej Akademii Nauk i placówek naukowych z Wrocławia, Opola, Zielonej Góry, Gdańska, Koszalina, Szczecina i Olsztyna, zaproszeni goście.

Uroczystość otworzył przemówieniem inauguracyjnym prezes Kuratorium Instytutu Zachodniego prof. dr Jan Wąsicki. Mówca wskazał na najważniejsze intencje założycieli Instytutu Zachodniego i główne kierunki jego działania oraz zasady organizacyjne wyznaczające jego funkcję społeczną. Przypomniał, że memoriał założycieli IZ, złożony w lutym 1945 r. przedstawicielom rządu, był pierwszą oficjalną deklaracją współpracy uczonych skupionych wokół Instytutu z Rządem Tymczasowym. Jej praktyczną konsekwencją był ważki udział członków IZ w najważniejszych przeobrażeniach polityczno-społecznych kraju. Dotyczyło to głównie Ziem Odzyskanych, traktowanych w szerokim kontekście miejsca Polski w powojennej Europie. Zainteresowania Instytutu objęły także kwestie związane z okupacją hitlerowską, głównie problem zbrodni popełnionych na narodzie polskim. „Tak więc, od początku swej działalności — stwierdził prof. Wąsicki — Instytut stał się przykładem i wzorem włączenia pracowników naukowych do praktycznych rozwiązań społecznych i politycznych, jakie stały i stoją przed państwem”.

Realizowanym konsekwentnie zamiarem założycieli Instytutu było skupienie wokół niego i nawiązanie współpracy z jak najliczniejszym gronem badaczy, zajmujących się szeroko pojętą problematyką stosunków polsko-niemieckich. Naukowe kontakty łączyły Instytut z uczonymi Wrocławia, Katowic, Krakowa, Torunia, Warszawy i Gdańska. „Kiedy z perspektywy minionych lat trzydziestu — powiedział prof. Wąsicki — patrzymy na tę umiejętną mobilizację sił ludzkich, środków materialnych dla szeroko zakreślonego programu badawczego, to możemy stwierdzić, że zaangażowanie naukowe, zrozumienie podstawowych celów i zadań, jakie przed nimi postawiono, stanowiło najważniejszy i najcenniejszy element społecznego działania członków Instytutu Zachodniego”.

W dalszym ciągu swego przemówienia prof. Wąsicki przypomniał, iż Instytut stał się placówką skupiającą nie tylko pracowników naukowych,

ale inicjującą i ożywiającą także aktywność działaczy społecznych, politycznych, dziennikarzy i literatów. Uformowanie tego prężnego aktywu ocenił prof. Wąsicki jako „najcenniejszą zdobycz” IZ. Ukazał również rozwój organizacyjny Instytutu, wyrażający się wówczas tworzeniem w województwach zachodnich szeregu jego oddziałów. Późniejsza rozbudowa życia kulturalnego i szkolnictwa wyższego na Ziemiach Odzyskanych pozwoliła Instytutowi skupić wysiłki badawcze wokół podstawowej tematyki, tj. całokształtu zagadnień dotyczących obu państw niemieckich. Mimo to, kontakt Instytutu ze środowiskami naukowymi Wrocławia, Opola, Zielonej Góry, Szczecina, Koszalina i Olsztyna pozostawał ciągle żywy, opierał się bowiem na „wspólnocie zamierzeń badawczych”.

Oceniając najogólniej trzydziestoletnią działalność Instytutu, prof. Wąsicki powiedział:

„Był i został Instytut Zachodni szkołą społecznego zaangażowania i działania. Uwidoczniło się to nie tylko w zakresie pracy naukowej, ale w szeroko zakrojonych inicjatywach, zmierzających do organizowania społecznego ruchu naukowego, studiów dla pracujących, filii szkół wyższych, jakie powstały w województwach zachodnich. I wprawdzie realizacja tego przypadła już uczelniom wyższym, ale zaczynem była działalność członków IZ”.

Na zakończenie swego wystąpienia, prof. Wąsicki powiedział: „Jesteśmy zaszczytzeni obecnością na naszej uroczystości członka Biura Politycznego PZPR, przewodniczącego Rady Państwa PRL prof. dra Henryka Jabłońskiego. Jest to obecność szczególnie dla nas miła, bowiem profesor Jabłoński jest członkiem Instytutu Zachodniego. Pozwólcie, że powitam Go najserdeczniej w imieniu wszystkich nas tu zebranych.

Instytut Zachodni od zarania swej działalności w Poznaniu spotykał się z pomocą i opieką ze strony Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Poznaniu. Za tę pomoc pragnę złożyć w imieniu Instytutu Zachodniego serdeczne podziękowanie członkowi Komitetu Centralnego PZPR, I sekretarzowi Komitetu Wojewódzkiego PZPR towarzyszowi Jerzemu Zasadzie, witając Go dzisiaj w naszym gronie. Serdecznie witamy prezydenta m. Poznania dra Stanisława Cozasia i wojewodę poznańskiego dra Tadeusza Grabskiego”.

Równie serdecznie prof. Wąsicki powitał wszystkich gości przybyłych na uroczystość: rektorów wyższych uczelni z województw zachodnich, dyrektorów zaprzyjaźnionych placówek badawczych z kraju i zagranicy, członków IZ i jego sympatyków.

Kolejnym mówcą był dyrektor IZ prof. dr Lech Trzeciakowski. Jego przemówienie ukazywało szczegółowiej dorobek Instytutu, obecny etap rozwoju placówki, wskazywało na plany badawcze i perspektywy. Mówiąc o początkach IZ prof. Trzeciakowski przypomniał tradycje „badań zachodnich”, integrujących naukowe środowisko poznańskie jeszcze w cza-

sach zaborów, żywe w latach II Rzeczypospolitej, przeniesione przez Wielkopolan na teren tzw. Generalnej Guberni, gdzie rzuciła ich wojna. Przypomniat także okoliczności powstania Instytutu i nazwiska jego założycieli: Zygmunta Wojciechowskiego, Andrzeja Grodka, Jana Zdzitowieckiego, Marii Kiełczewskiej-Zaleskiej. Analizując program badawczy, sprecyzowany w memoriale z 1945 r. prof. Trzeciakowski akcentował „ogromną żywotność” tego dokumentu. Dorobek Instytutu przedstawił przede wszystkim poprzez pryzmat jego publikacji. Zaakcentował symboliczną wymowę faktu, iż pierwszą książką wydaną przez IZ była *Odra-Nisa — najlepsza granica Polski*, zaś pierwszą opublikowaną w roku jubileuszowym Instytutu — dzieło pt. *Zachodnia granica w świetle traktatów*. Wiele miejsca dyrektor Instytutu poświęcił omówieniu problematyki badawczej IZ, poszerzonej w ostatnich latach dzięki utworzeniu nowej komórki, specjalizującej się w badaniach dotyczących Polonii. Podsumowując trzydziestoletnią działalność IZ, prof. Trzeciakowski wskazał na społeczną i polityczną użyteczność prowadzonych w nim prac. Przykładem są tutaj badania nad nazewnictwem ziem zachodnich i północnych, prezentowanie na łamach instytutowych czasopism obcojęzycznych dorobku polskiej myśli naukowej odbiorcy za granicą, udział pracowników IZ w konferencjach i sympozjach poza granicami kraju, m.in. w komisji podręcznikowej UNESCO, w posiedzeniach „okrągłego stołu” Polska—RFN itp. Dyrektor IZ wysoko ocenił również metodę badań interdyscyplinarnych, realizowanych w IZ od początku jego działalności.

W części wystąpienia poświęconej planom naukowym Instytutu, prof. Trzeciakowski powiedział:

„[...] kontynuować będziemy program badawczy Instytutu, który — nakreślony u jego zarania — zapewnił mu trwałe miejsce na mapie naukowej nie tylko naszego kraju. Potrzeba szeroko pojętych badań niemcoznawczych nie straciła na swej aktualności.”

Mówiąc o współpracy z innymi środowiskami i instytucjami, prof. Trzeciakowski przypomniał, iż szczególnie dużo Instytut zawdzięcza Uniwersytetowi im. Adama Mickiewicza w Poznaniu i pomocy Polskiej Akademii Nauk, zwłaszcza Wydziałowi I Nauk Społecznych. Istotne znaczenie dla rozwoju IZ miała stała, wszechstronna opieka władz partyjnych i administracyjnych. Dziękując wszystkim instytucjom i osobom, które okazały Instytutowi pomoc i przyjaźń, prof. Trzeciakowski powiedział:

„Przyjmijcie prośbę od wszystkich, których Instytut wiąże, spaja i aktywizuje szczere zapewnienie, że nadzieje na przyszłość, jakie z nami wiąże państwo, kraj i naród spełnimy, jak ongiś twórcy, założyciele, pionierzy i organizatorzy Instytutu, ku chwale, wielkości i na pożytek naszej Ojczyzny.”

Uchwałę Rady Państwa z dnia 17 marca 1975 r. odczytał prezydent m. Poznania dr Stanisław Cozaś:

„Za wybitne zasługi w rozwoju zadań naukowych służących odbudowie państwowości i kultury narodowej na zachodnich ziemiach Polski, za upowszechnianie na świecie polskiej myśli politycznej, Rada Państwa nadaje Instytutowi Zachodniemu w Poznaniu Order Sztandaru Pracy I Klasy. Podpisał przewodniczący Rady Państwa Henryk Jabłoński”.

Aktu dekoracji sztandaru Instytutu dokonał przewodniczący Rady Państwa. Z kolei Dostojny Gość zwrócił się do prof. Marii Wojciechowskiej, wyrażając hold pamięci Jej Męża — prof. dra Zygmunta Wojciechowskiego — inspiratora, założyciela i wieloletniego dyrektora IZ.

W imieniu członków i pracowników Instytutu za wysokie odznaczenie podziękował prof. Trzeciakowski. Zobowiązując się do dalszej, wytężonej pracy, dyrektor Instytutu zakończył swą wypowiedź słowami: „Sądzę, że wyrażę przekonanie wszystkich obecnych, iż w nauce i życiu obywatelskim nie ma wyższej wartości nad złożenie wszystkich swych sił, myśli, talentu i aktywności w jeden nurt walki o zwycięstwo ogólnoludzkich ideałów, o pokój i socjalizm”.

W imieniu Senatu Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu zabrał głos rektor tej uczelni, członek IZ, prof. dr Benon Miśkiewicz. Mówiąc o udziale naukowców w rozwoju polskiej gospodarki i kultury podkreślił, iż nauka uznawana jest przez kierownictwo PZPR za bezpośredni czynnik rozwoju sił wytwórczych państwa. Nakłada to obowiązek ciągłego zwiększania wysiłków badawczych służących potrzebom całego społeczeństwa. W dalszym ciągu swego wystąpienia prof. Miśkiewicz powiedział:

„Przyznanie Instytutowi Zachodniemu przez Radę Państwa zaszczytnego odznaczenia — Orderu Sztandaru Pracy I Klasy — przyjmujemy z dużą satysfakcją w środowisku akademickim naszego miasta.

Za wielki też zaszczyt poczytuję sobie możliwość przekazania w jego imieniu i własnym Instytutowi Zachodniemu jako Towarzystwu Naukowemu oraz Instytutowi Naukowo-Badawczemu gratulacji oraz wyrazów szacunku i radości z okazji tak wielkiego wyróżnienia. U jego podstaw legła praca wielu ośrodków w Polsce, szczególnie jednak — środowiska naukowego Poznania, co skłania do stwierdzenia, że zaszczytne wyróżnienie Instytutu Zachodniego traktujemy równocześnie jako wyróżnienie całego środowiska naukowego Wielkopolski. Skoro otrzymujemy je za pośrednictwem zasłużonego dla państwa i regionu Instytutu Zachodniego, jesteśmy mu winni szczególne podziękowanie i szacunek. Przekazuję je ze szczególną satysfakcją także jako rektor Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, gdyż jestem świadom, że Instytut Zachodni, jak i wiele in-

nych placówek naukowych oraz szkół wyższych Poznania posiada stałe, ścisłe więzy z naszą uczelnią, wyrażające się przede wszystkim tym, że dostarczała ona i pragnie nadal dostarczać kadry naukowej dla ich rozwoju. Cieszymy się zatem, że podjęte niegdyś inicjatywy pracowników naszego uniwersytetu oraz ich ofiarna praca dały tak znaczne rezultaty.

Tradycje naszego regionu wskazują, że społeczeństwo Wielkopolski, począwszy od czasów wczesnopiastowskich odgrywało szczególną rolę w obronie państwa polskiego przed najazdami niemieckimi. Przeciwwstawiało się ono grabieżczym planom Zakonu Krzyżackiego, skutecznie opierało się pruskiemu zaborcy, odnosząc wiele sukcesów w walce z jego kolonizatorską i germanizacyjną polityką. Wielokrotnie też podnosiło oręż do walki o niepodległość, odnosząc wielkie zwycięstwo w Powstaniu Wielkopolskim w 1918/1919 r.

Wyniesione stąd doświadczenia historyczne sprawiły, że ośrodek poznański od dawna cechowało podejmowanie problematyki niemieckiej. W okresie międzywojennym Poznań był głównym ośrodkiem naukowym polskiej myśli zachodniej. Odgrywał decydującą rolę w polskim niemcoznawstwie, wyróżniał się podejmowaniem wielostronnej polemiki z tendencyjnymi i antypolskimi poglądami w nauce niemieckiej, a ponadto dawał zdecydowany odpór rewizjonistycznej propagandzie Niemiec faszystowskich.

W dniach okupacji hitlerowskiej uczeni poznańscy odegrali dużą rolę w utworzeniu Tajnego Uniwersytetu Ziemi Zachodnich i z narażeniem życia zaangażowali się w jego działalność. Dostrzegać trzeba wszakże, że dopiero w warunkach Polski Ludowej oraz w oparciu o koncepcję polityki zagranicznej Polskiej Partii Robotniczej powstały warunki do intensywnego rozwoju badań niemcoznawczych, a zarazem wszechstronnego wykorzystania ich wyników w praktyce życia społeczno-politycznego. Wyrazem tego może być m.in. powstanie i wielostronna rozbudowa Instytutu Zachodniego, którego całokształt osiągnięć zebrał nas dzisiaj na tak doniosłej uroczystości.

Instytut Zachodni w środowisku akademickim Poznania odgrywał i posiada nadal szczególną rolę. Zajmując się problematyką niemcoznawczą oraz rozwijając studia z pogranicza stosunków polsko-niemieckich tkwił on w węzłowej, a zarazem wiodącej problematyce dla środowiska Poznania. Wysoko cenić też należy jego udział w rozwiązywaniu wielu zagadnień badawczych, a ponadto podnieść liczne więzy współpracy, jakie rozwinął w środowisku. Specjalizacja Instytutu Zachodniego w sprawach niemieckich pozwala też naszemu ośrodkowi na rozwijanie w tej dziedzinie szczególnie intensywnych prac naukowych, ważnych także dla kształtowania stosunków zagranicznych Polski Ludowej z dwoma państwami niemieckimi.

Trzydzieści lat działalności Instytutu Zachodniego przyniosło ogromny i wielostronny dorobek naukowy. Wyzaczył on rangę tej placówce w kraju i w świecie. Daje on też podstawę do coraz wszechstronniejszego rozwoju prac badawczych, szczególnie zaś tych, które są potrzebne w praktyce życia społeczno-politycznego. Życzymy więc dalszego rozszerzania wszystkich dotychczasowych kierunków działalności, a zarazem wielu nowych sukcesów dla dobra nauki oraz przyspieszenia socjalistycznych przeobrażeń naszego kraju."

W imieniu członków Instytutu Zachodniego głos zabrał prof. dr Piotr Zaremba. Przypomniał on zebranym pierwszą sesję naukową Instytutu, zorganizowaną w powojennym Poznaniu 13 kwietnia 1945 r., której zadaniem było ustalenie zasad zagospodarowania Ziemi Odzyskanych i metod walki o integrację tych terenów z Macierzą. Owe pierwsze spotkanie ocenił prof. Zaremba jako „symbol tego, w jaki sposób nauka polska, w tym przypadku zwłaszcza Instytut Zachodni, przyczyniła się do ułatwienia tych wielkich zadań, które stanęły przed polskim społeczeństwem, a przede wszystkim przed tymi, którzy mieli wówczas przyszłość naszego narodu utrwać na tych terenach”.

Oceniając kolejne etapy działalności Instytutu prof. Zaremba mówił o jego roli inspiratorskiej, o inicjatywach prowadzących do powstania wielu placówek terenowych, m. in. Instytutu Zachodnio-Pomorskiego w Szczecinie, którym przez następne lata IZ służył swą pomocą i doświadczeniem. Mówiąc o dniu dzisiejszym Instytutu, prof. Zaremba powiedział:

„Obecnie Instytut Zachodni sprecyzował swą działalność w problematyce tutaj wspomnianej. Chciałbym wyrazić zadowolenie z tego, że wyniki tej działalności są już odczuwalne i widoczne, i że w każdym pięcioletniu naszego działania naukowego do tych samych problemów podchodzi się z nieco innego już spojrzenia i w inny sposób, z innego praktycznego doświadczenia [. . .]. Jeżeli my dzisiaj jesteśmy w stanie pewne problemy widzieć jaśniej w Polsce, dzieje się to dzięki temu, że grono pracowników Instytutu Zachodniego obecnie stało się najwyższym autorytetem naukowym w zakresie problematyki polsko-niemieckiej. I to zarówno tej problematyki dobrosąsiedzkiej, jak i tej problematyki niejednokrotnie trudnej, która jest obecnie wyjaśniana i która staje się podstawą dalszego działania. W związku z tym słuszną chyba jest rzeczą, aby w imieniu tych województw, które naukowo ciążą do Instytutu Zachodniego wyrazić przeświadczenie, że dalsza działalność Instytutu rozszerzy się. [. . .] Chyba słuszną jest rzeczą, aby w imieniu tych starszych członków Instytutu, jak również w imieniu całej rzeszy ludzi młodych, którzy działają przez Instytut Zachodni, nawet w Poznaniu nie mieszkając, wyrazić zadowolenie

z dzisiejszego dnia, ogromną osobistą satysfakcją z osiągnięć i przeświadczenie, że jest to dopiero początek dalszych sukcesów. A więc składam najlepsze życzenia i dla Instytutu, i dla jego pracowników, dla tych, którzy go stworzyli i ciągle tworzą.”

Telegramy i listy gratulacyjne nadesłane z okazji uroczystości trzydziestolecia IZ odczytał prof. dr Wąsicki. M.in. życzenia przesłali: *Akademie der Wissenschaften der DDR — Institut für sorbische Volksforschung*, Ambasada NRD w PRL, Biblioteka Kórnicka, Biblioteka Narodowa, Biuro Kadr Naukowych i Osobowych PAN, Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, *Institut für Internationale Politik und Wirtschaft (DDR)*, Instytut Geografii Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, Instytut Słowianoznawstwa i Bałkanistyki AN ZSRR, *Karl-Marx-Universität* w Lipsku, Minister Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska, prezes PAN prof. dr Włodzimierz Trzebiatowski, Redakcja miesięcznika „Nadodrze”, Redakcja miesięcznika „Nurt”, redaktor naczelny Polskiej Agencji Prasowej Interpress J. Moszczeński, rektor Akademii Ekonomicznej w Poznaniu prof. dr Stanisław Borowski, rektor Akademii Rolniczej w Poznaniu prof. dr Jerzy Zwoliński, sekretarz naukowy PAN prof. dr Jan Kaczmarek, Towarzystwo Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia”, Wojskowa Akademia Polityczna, Wydawnictwo Poznańskie, Zarząd Główny Związku Nauczycielstwa Polskiego, Związek Polaków „Zgoda” w RFN oraz wiele osób prywatnych.

Trzydziestolecie Instytutu zostało upamiętnione m.in. wydaniem okolicznościowego medalu (według projektu Władysława Wróblewskiego), którego pierwsze egzemplarze w imieniu władz IZ prof. Wąsicki wręczył przewodniczącemu Rady Państwa i I sekretarzowi KW PZPR w Poznaniu.

Uroczystości zakończyło spotkanie gości i pracowników Instytutu oraz zwiedzenie wystawy, na której zgromadzono pamiątkowe zdjęcia, unikalne egzemplarze publikacji IZ, wydawnictwa książkowe, komplet zeszytów „Przeglądu Zachodniego”, w tym zeszyt wydany z okazji jubileuszu trzydziestolecia, oraz czasopisma obcojęzyczne.

W godzinach popołudniowych odbyło się Walne Zebranie Członków Instytutu Zachodniego (sprawozdanie z zebrania na ss. 320 - 321).